

Litteratur og Kritik.

I. Nyere Skrifter angaaende Norges og Sverigs Kirkehistorie.

1. Norge. Siden R. Keyser, ved sin grundige Skildring af «den norske Kirkes Historie under Katholicismen», og C. C. A. Lange, ved sin Fremstilling af «de norske Klosters Historie i Middelalderen», idetmindste indtil en vis Grad have udtømt Norges ældre Kirkehistorie, have norske Historikere og Theologer med en hidtil ukjendt Iver kastet sig over deres Fædrelands Kirkehistorie efter Reformationen. Arbejdet var her vanskeligt, ja saa vanskeligt, at flere have ment, at det overhovedet ikke lod sig gjøre at tilvejebringe en nogenlunde sammenhængende Fremstilling af den norske Kirkes Historie i det lutherske Tidsrum, i den Grad manglede de nødvendigste Forarbejder. Materialierne laa endnu tildels skjulte i Arkivernes og Bibliothekernes Afkroge. Det første Arbejde maatte derfor bestaa i at drage Stoffet frem og give det den første Bearbejdelse. Foreløbig kunde der ikke være Tale om en ligelig, pragmatisk norsk Kirkehistorie efter Reformationen. Historikerne maatte indtil videre lade sig nøje med at fremstille enkelte Partier, hvor Materialierne i nogenlunde Fuldstændighed vare tilstede, og overlade det til Fremtiden nøjere at sigte Stoffet og paavise Forbindelsen mellem de mere isolerede Fænomener paa Kirkehistoriens Omraade, som hidtil især havde tildraget sig Opmærksomheden. Det er da altsaa dels Materialsamlinger dels Monografier over snævrere begrændsede Emner, som den forholdsvis livlige Syslen med Norges nyere Kirkehistorie i de

senere Aar med en vis Nødvendighed har maattet indskrænke sig til. Men derved er allerede ikke lidet udrettet. Man begynder allerede at skimte de forhen ganske skjulte forbindende Traade. Der er kommet Efterretninger frem om kirkelige Bevægelser og Kampe, der vare nedsunkne i Glemsel, men som dog i ikke ringe Grad betinge den ny Bane, hvorpaa de norske Kirker er kommen ind især ved Hans Hauges Optræden i Begyndelsen af dette Aarhundrede. — Da det formentlig ikke vil være uden Interesse for den danske historiske Forening at blive bekjendt med de vigtigste Arbejder i den nyere norske Kirkehistorie, saa meget mere som de færreste af dem kunne antages for sonderlig bekjendte her i Landet, skal her meddeles en kort Udsigt over samme. Paa Grund af det Søsterforhold, hvori den norske Kirke gjennem Aarhundreder har staaet til den danske, ville flere af disse Bidrag og Monografier ogsaa kunne tjene til at kaste Lys over Partier af Danmarks Kirkehistorie siden Reformationen.

Der er især to Forfattere, som have indlagt sig Fortjeneste af Norges nyere Kirkehistorie, nemlig Provst A. Faye og Stipendiat i Historien ved Universitetet i Christiania, Adjunkt Ludvig L. Daae. Fra Fayes Haand er i dette Aar (1866) udkommet første Hefte af Christiansands Stifts Biske og gejstlige Historie, et Emne, hvortil Forfatteren i mange Aar har samlet Materialier, og som er forberedt ved flere mindre Monografier. Det foreliggende 1ste Hefte, der er bestemt til at fortsættes med tvende lignende, omfatter Bisperne i Stavanger Stift i Middelalderen og de første evangeliske Superintendenter. Med megen Omhu er her samlet de spredte Efterretninger, som findes dels i de gamle Kroniker og Annaler, dels i det norske Diplomatarium, og saavidt det har været muligt, har Forfatteren søgt at afrunde disse til et Billede af de Personligheder, han her har beskæftiget sig med. Da imidlertid Keysers norske Kirkehistorie under Katholicismen, som ovenfor er bemærket, idethele er temmelig udtømmende, findes maaske i dette første Hefte mindre egentlig nyt, end man formodentlig kan

vente i de følgende. Størst Betydning har udentvivel Skil-
dringen af Reformationsaarhundredet. Som bekjendt blev
Reformationen indført i Norge ved Kongebud, uden at dette
vigtige kirkelige Omslag var tilstrækkelig forberedt ved et
tilsvarende Omslag i Folkestemningen. Følgen deraf var, at
det kostede haarde Kampe, inden en nogenlunde tilfreds-
stillende evangelisk Kirkeorden kunde gennemføres i Menig-
hederne. De første lutherske Superintendentter i Stavanger,
der tilmed vare lidet fremragende Mænd, udrettede ikke
meget og maatte forholde sig temmelig passive overfor den
bestemte Modstand, de ny Tilstande fandt i Almuens sejge
Vedhængen ved de tilvante Former. En saadan Tilstand,
hvor der førtes en mere eller mindre aaben Krig mellem
Religionens Talsmænd og Menighederne, maatte være lige
fordærlig for Folkets Religiositet og Sædelighed. Det var
lidet indbydende at være Præst under slige Forhold. Der
gik, siger Faye, det almindelige Rygte i Danmark, at Nord-
mændene sloge deres evangeliske Præster ihjel, og forskjellige
Kjendsgjerninger og Sagn, der ere opbevarede fra hine Tider,
tjene just ikke til at modbevise dette Rygtes Sandhed. Det
var først den tredie evangeliske Superintendent i Stavanger,
Mester Jørgen Eriksen, en dansk Mand fra Haderslev¹⁾,
som det lykkedes gennem en mangeaarig anstrængende og
og frugtbar Embedsvirksomhed at grundfæste den evangeliske
Lære i dette Stift. Et Billede af denne fortjente Mands
Levnet og Virksomhed har Provst Faye allerede givet i sin
Monografi: Mag. Jørgen Erichson, den tredie evan-
geliske Biskop i Stavanger Stift, der udkom 1859.
Ligeledes har han i sin Afhandling om Mag. Jacob Kærup,
i Theol. Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge,
VI, 1—76, tegnet en anden christiansandsk Biskops Billede,

¹⁾ Faye bruger den stygge tyske Skrivemaade: Hadersleb. Ligeledes skriver han stadig: Erichson, Gregersson o. s. v. Vil man endelig være gammeldags, vilde det være rigtigere at bruge den Form af Navnene, som vedkommende Personer utvivlsom selv have brugt, nemlig: Erichson, Gregersson o. s. v.

som da ogsaa vil blive indfattet i det ovennævnte større Værk, naar det kommer saa vidt frem.

Tilsvarende til Fayers Efterretninger om Christiansand Stift og dets Bisper er Ludvig Daaes: Throndhjems Stifts gejstlige Historie fra Reformationen til 1814 (Throndhj. 1863), kun rækker dette Værk sig ikke saa langt tilbage i Tiden. Det er ikke blot Levnetsbeskrivelser af Bisperne her meddeles, men de vigtigste kirkelige Forhold og Begivenheder indenfor Stiftets Omraade berøres eller fremstilles, og der er derved ydet værdifulde Bidrag til en almindelig norsk Kirkehistorie, saa meget mere som Forfatteren med stor Flid har benyttet Arkiverne og derved har haft Held til at fremdrage mange ny og interessante Oplysninger. Vi skulle især fremhæve Skildringen af Biskop J. E. Gunnerus, en Mand, som ogsaa nær var kommen til at gribe dybt ind i vor indre Historie, da Struensee som bekjendt havde kaldt ham ned til Kjøbenhavn for at udkaste en ny Plan for Universitetets Virksomhed, et Foretagende, der dog standsedes ved Struensees Fald. Gunnerus's Bestræbelser for at hæve Videnskabeligheden i Norge ere omtalte med fortjent Berømmelse, hans gejstlige Virksomhed er der derimod kun lidet at sige om. Af de senere Bisper, Schønheyder — bekjendt fra Joh. Ewalds Historie — og P. O. Bugge, giver Værket ogsaa karakteristiske Billeder.

Af Hr. Daaes mindre kirkehistoriske Arbejder kan her fremhæves: Nogle nye Bidrag til den norske Kirkes Historie, Drammen 1860, der indeholder tre Afhandlinger: I. Om de saakaldte Zioniter i Drammen ved Midten af forrige Aarhundrede, II. Biskop Erik Pontoppidan den Ældre og Schwenkfeldianeren Anders Kempe, III. Nogle statistiske Notitser om Norges Biskoper i Tidsrummet 1537—1814. Den første Afhandling fortjener formentlig især Opmærksomhed ved de Efterretninger, den indeholder om de udskejende religiøse Bevægelser hos en gjendøberisk Sekt, der var stiftet ved Aaret 1742 af en dansk Student, Søren Bolle; de fleste af Sektens Medlemmer bleve, efter at have lidt en haard Behandling, forviste til Altona. — Fra samme For-

fatters Haand udkom endvidere 1864: Aktmæssige Bidrag til den norske Kirkes Historie i det 18de Aarhundrede. Det er mere eller mindre bearbejdede kirkehistoriske Materialer især hentede fra det forrige Generalkirkeinspektions-Kollegiums Arkiv i Kjøbenhavn, saasom: Erklæringer fra Biskop Peder Hersleb i Christiania; religiøse Bevægelser i Jarlsbergs og Laurvigs Grevskaber; Hernhutisme i Christiania og Omegn; kirkelige Forhold i Bergens By og Stift, samt Dr. Erik Pontoppidans Virksomhed i Norge. Det sidste Stykke indeholder især mange karakteristiske Træk og kaster et fordelagtigt Lys over den i saa mange Retninger fortjente Pontoppidans korte men frugtbare Virksomhed som Biskop i Bergen, der blev afbrudt ved, at han 1755 som Prokansler blev stillet i Spidsen for Kjøbenhavns Universitet.

Af Provst A. Fayes mindre Bidrag til Norges Kirkehistorie kan nævnes en Levnetsbeskrivelse af Peder Clausson, Sognepræst til Undal, Snorros Oversætter, Christiania 1858. Det er en af de mærkeligste Personligheder, Norge havde i det 16de Aarh., hvis Livsforhold her ere oplyste mest efter utrykte Kilder. Skriftet indeholder tillige karakteristiske Bidrag til Sædernes Historie paa en Tid, da Mord og Mandslet hørte til Dagens Orden idetmindste i visse Egne af Norge. De i dette Skrift indeholdte Efterretninger ere senere supplerede ved «Nye Bidrag til Peder Claussons Biographi, ved Ludvig Daae», i Illustreret Nyhedsblad for 1859 Nr. 7. — Endvidere har Faye udgivet Biskop Peder Herslebs Embedsskrivelser til Akershus Stifts Gejstlighed, med en Levnetsbeskrivelse over Forfatteren, Christiania 1865. Hersleb blev, som bekjendt, senere Sjælands Biskop og var en af sin Tids betydeligste Mænd. I ovennævnte Skrift foreligger et rigt Materiale til Oplysning om hans samvittighedsfulde Embedsvirksomhed i hans Fødeland Norge. Endelig har Hr. Faye udgivet: Bidrag til Holts Presters og Prestegjelds Historie, Arendal 1859, og saavidt vides endnu flere lignende presbyterologiske Arbejder, der dog ikke ere komne Anm. for Øje. Alle de ovennævnte Skrifter vidne om For-

fatterens utrættelige Iver for at drage Fortidens kirkelige Forhold og Personligheder frem af den Glemsel, hvori de længe have hvilet.

Det er to flittige Forfatteres Arbejder, vi hidtil have opholdt os ved; men der er ogsaa enkelte andre, der fortjene Opmærksomhed. Saaledes har Adjunkt P. Coucheron, i Theol. Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge, meddelt følgende tildels meget værdifulde kirkehistoriske Bidrag: i 1ste og 2det Bind: Om Mag. Niels Svendsens Krønikes Stridigheder med Præsteskabet i Christiania i Aarene 1642—52; i 2det Bind endvidere: Bidrag til Mag. Kjeld Stubs Historie, og i 3die og 4de Bind: Syvthronhjemske Præsters Bønskrifter til Kirkebestyrelsen om Skjærpelse af Kirketugten og Oprettelse af en Kirkeret, Bidrag til Norges Kirkehist. i det 18 Aarh. Det sidste Stykke, der indeholder udførlige Oplysninger om den saakaldte Syvstjernes kirkelige Nidkjerhed og Virksomhed, er især af ikke ringe kirkehistorisk Vigtighed. Fornylig har endvidere Pastor A. V. Heffermehl i samme Tidsskrifts 9de Bind begyndt en Oversigt over den norske Almues Dannelse, især den religiøse, i Tiden efter Reformationen. Det er en højst læseværdig Afhandling, der røber et fortroligt Kjendskab til de bedste Kilder. Vel har Forfatteren ikke som de tidligere anførte Kirkehistorikere haft haandskrevne Kilder at ose af, men maaske han netop derfor bevæger sig med større Frihed, og da der i de senere Aar har været udviklet en saa ivrig Virksomhed i Norge for at fremdrage de utrykte Kilder til Landets og Folkets Historie, er der et rigt Materiale tilstede, der trænger netop til en saadan oversigtlig Behandling. Den samme Bemærkning, man gør ved Fayes Peder Clausson, paatrænger sig ved Læsningen af ovennævnte Afhandling, nemlig Forbavselse over den Sædernes Raahed og det hedenske Vildskab, som herskede paa mange Steder i Norge lige ned i det 17de Aarhundrede. Det er en aldeles utæmmet Natur, der bryder frem i blodigt Fjendskab til alt, hvad der vil paa-

lægge den nogen Tvang. Og dog, hvor svagt var ikke det norske Folk som en Helhed betragtet netop paa denne Tid! Hvor faa Mænd havde det ikke, som i nogen Maade ragede frem over Mængden! Det er efter vor Mening et slaende Vidnesbyrd om, at en Nation ikke bliver stærk ved blot at afslutte sig fra andre Folk og alene tære paa sine egne Kulturelementer, som nogle i vore Dage ere tilbøjelige til at mene. Tvertimod gjælder det for et Folk om at staa i et levende Vexelforhold til den almenmenneskelige, verdenshistoriske Udvikling, og, vel at mærke, dog under Vexelforholdet at bevare sin folkelige Ejendommelighed ukrænket af det fremmede i alle dens Grundelementer.

2. Sverigs Standpunkt med Hensyn til Behandlingen af Fædrelandets Kirkehistorie har ikke saa ringe Lighed med Norges. Sverig har nemlig i den nyeste Tid faaet en udførlig og grundig Behandling af en Del af sin Nationalkirkehistorie, ligesom Norge af sin. Medens mange nemlig vistnok havde opgivet Haabet om, at Ærkebiskop Dr. H. Reuterdahl under sit vigtige Embedes Forretninger skulde faa Lejlighed til at fortsætte sin «Swenska kyrkans historia», hvis andet Bind rakte indtil Kalmarunionen og udkom i Aaret 1850, var det en saameget glædeligere Overraskelse, idetmindste for fjernerestaaende, naar der i den seneste Tid hurtig efter hinanden udkom tre temmelig store Hefter eller halvandet Bind af dette grundige kirkehistoriske Værk, som derved er ført frem indtil Aaret 1533, eller paa faa Aar nær hen til det samme Tidspunkt, hvor Keyser sluttede sin norske Kirkehistorie under Katholicismen. Keyserens og Reuterdahls Arbejder have ikke faa Lighedspunkter. Begge Forfattere ere med Flid gaaede tilbage til de første Kilder, begge behandle Kirkens Historie i nøje Forbindelse med Statshistorien, saa at deres Værker til en vis Grad med ligesaa god Foje kunde kaldes den svenske eller norske Stats Historie i Middelalderen med særligt Hensyn til Kirkeforholdenes samtidige Udvikling. Her gjør dog den Forskjel sig gjældende, at medens Keyser stiller Kirkehistorien i Forgrunden med Statshistorien — skjönt udførlig behandle

— som Baggrund, fremstiller Reuterdaahl først Statshistorien for sig indenfor et vist begrændset Tidsrum, og derpaa følger Kirkehistorien for sig. Begge Behandlingsmaader have deres Fortrin og Mangler. Anm. foretrækker dog Keysers Fremgangsmaade, da Læseren derved lettere fastholder den historiske Traad, medens man hos Reuterdaahl faar to Historier ved Siden af hinanden, hvorved Gjentagelser ikke lade sig undgaa. Fra en anden Side set kan det ikke nægtes, at Reuterdaahl faar bedre Lejlighed til en uforstyrret Dvælen ved de kirkelige Institutioner og ved Kristendommens Indflydelse paa Liv og Tænkemaade, paa Videnskab og Kunst. Da Reuterdaahl ogsaa behandler de skaanske Kirkeforhold i Middelalderen, hvor Skaane dog kun i ganske kort Tid var forbundet med Sverig, saa finder man hos ham ogsaa betydelige Bidrag til Danmarks Kirkehistorie. De senest udkomne Dele af Reuterdahls Værk omfatte altsaa Tiden fra Kalmarunionens Stiftelse til dens Ophor (1397—1520), 3die Bind, og Begyndelsen af Gustav Vasas Tidsalder (1520—1533), 4de Binds 1ste Del. Disse Afsnit ville især være af Interesse for danske Læsere paa Grund af den Forbindelse, den forøvrigt saa skilagtige Union frembragte mellem de samtidige Begivenheder i Danmark og Sverig. Begyndelsen af Reformationens Tidsalder frembyder Stof til interessante Sammenligninger mellem de religios-politiske Forholds samtidige Udvikling i de to Naboriger, hvor Frederik I og Gustav Erikson hver paa sin Maade — Frederik med List og Lempe, Gustav mere med Vold og Magt — efter Evne søgte at drage den størst mulige Fordel af Romerkirkens Opløsningstilstand. I begge Riger frastødes vi ligemeget ved den ilfærdige Hast, for ikke at sige Rovbegjærlighed, hvormed Konge og Adel kastede sig over Kirkers og Klosters Gods og Klenodier, medens den aandelige Bevægelse — den egentlige Reformation — i Danmark var af mere dybtgaaende Natur og derfor om ikke snarere saa dog grundigere afsluttedes i en fast evangelisk Kirkeorden, end Tilfældet var i Sverig, hvor Reformationskampen først kan siges at være endt ved Kirkeforsamlingen i Upsala 1593.

Indtil dette Tidspunkt strækker sig da ogsaa L. A. Anjous Svenska Reformationens historia, Upsala 1851, et smukt og læseværdigt Arbejde, der kan forudsættes almindelig bekjendt. Dette Værk kan siges at være fortsat i den nyeste Tid af Docent Theodor Norlin ved hans Svenska Kyrkans Historia efter Reformationen, hvoraf 1ste Binds 1ste Afdeling, der strækker sig indtil Karl IX's Død 1161, udkom i Lund 1864. Forfatteren havde alt forud godtgjort sit Kald til at behandle dette Emne med de Bidrag till Upsala Universitets Historia åren 1593—1637, som han udgav i Nordisk Universitets-Tidsskrift, 6te Aarg. 4de Hefte, ligesom han ogsaa forud i et akademisk Prøveskrift, Lund 1863, meddelte det første Kapitel af ovennævnte Kirkehistorie under Titel: K. Sigismund og Svenska Kyrkan. Fra en anden Haand er ogsaa givet et værdifuldt Forarbejde, idet Domprovst A. E. Knös i 2den Aarg. af Nordisk Univ.-Tidsk. 4de H. meddelte en Afhandling: Om Erkebiskopen Olaus Martini och den af honom förda theologiska striden med Konung Carl IX. Norlins ovennævnte Værk omfatter to interessante Episoder af den svenske Kirkehistorie, nemlig K. Sigismunds forgjæves Forsøg paa at paatvinge Svenskerne Katholicismen og Karl IX's ligesaa forgjæves Forsøg paa at paaliste dem Kalvinismen. Det var en svær Skjærsild, den svenske Kirke maatte gjennemgaa, hvorigjennem den evangelisk-lutherske Bekjendelse vandt Klarhed og Styrke, uden at det dog lader sig nægte, at samtidig en Ufordragelighed mod anderledes troende udviklede sig, som det har kostet haard Kamp i vore Dage at faa Bugt med. Forfatteren gjør med Rette opmærksom paa Rankes Udsagn, at Slaget ved Stångebro, hvor K. Sigismund blev overvunden, er en verdenshistorisk Begivenhed, saa ubetydeligt dette Slag end i sig selv kunde synes at være. Thi havde Hertug Karl og Protestanterne ikke sejret her, hvor var da Gustav Adolf bleven af? Naar det svenske Folk gjennem en haardnakket Kamp erhvervede sig Ejendomsret til den rene lutherske Lære, saa erhvervede det med det samme Ret til

at lægge det afgjørende Lod i Vægtskaalen, dengang det mere end nogensinde før eller siden gjaldt om at forsvare, hvad Luther havde vundet for Menneskeslægten.

Den foreliggende Afdeling af Norlins Kirkehistorie er et smukt sammenføjet Hele, som vil kunne læses med Behag af enhver, der har historisk Interesse. I de første to Kapitler meddeler Forfatteren Historien fra 1593 til 1611 i dens fremskridende Udvikling. I det 3die og sidste Kapitel gives en Oversigt over den svenske Kirkes Tilstand ved Aaret 1611 med Oplysning om mere specielle Emner vedrørende Kirken og Læreværket, saasom Kirkeforfatningen, Kirketugten, den offentlige Gudstjeneste, Universitetet og Skolerne, det sædelige og kristelige Liv. Medens Hr. Norlin, som det tør antages, sysler med Fortsættelsen af dette efter vor Mening særdeles vellykkede historiske Arbejde, der helt igjennem er bygget paa selvstændig Granskning af de for en stor Del endnu utrykte Kilder, har han udgivet en Kort öfversigt af Svenska Kyrkans Historia från äldsta till nuwaranda tid, Lund och Köpenhamn 1866. Dette lille Skrift yder idetmindste danske Læsere, hos hvem der i Regelen ikke kan forudsættes sonderlig dybtgaaende Kjendskab til den svenske Kirkes Historie, en særdeles bekvem Ledetraad gjennem dennes mærkeligste Tidsrum og Begivenheder ligefra Ansgar og indtil vore Dage. Skulde Anm. gjøre nogen Udsættelse, da er det den, at Forfatteren blandt den nyere Tids mærkelige Personligheder forbigaar en Mand som afd. Pastor Hammar i Mjelby, der sikkert er en af de mest fremragende Mænd, som den svenske Kirke har haft i vore Dage, selv om han paa Grund af Tidsforholdene ikke kom til at indtage den Plads i det ydre Kirkesamfund, som hans ualmindelige Begavelse berettigede ham til.

H. Rørdam.

Efterat det foranstaaende var sat, er der kommet os endnu et Par nys udkomne Skrifter tilhænde, vedrørende den norske og svenske Kirkehistorie. For Fuldstændigheds Skyld maa de til Slutning nævnes, om vi end ikke kunne give dem en saa udførlig Omtale, som de fortjene.

Vi sigte til 2det Hefte af Christiansands Stifts Bispe og gejstlige Historie udg. af A. Faye, hvori Stiftshistorien føres omtrent til Midten af 18de Aarhundrede. Som det var at vente, finder man her mange Bidrag til Sædelighedens og de religiøse Tilstandes Historie. Forfatteren giver tillige Vink om de vigtigste kirkelige Bevægelser i den dansk-norske Kirke, selv om de ikke umiddelbart vedrøre det Stift, som han nærmest beskæftiger sig med, idet han med rigtig Takt erkjender, at der er meget, som har Indflydelse paa den aandelige Tilstand i den snævrere Kreds, om det end har sit Udspring og sin egentlige Historie udenfor samme.

Den svenske kirkehistoriske Literatur har nys modtaget en særdeles værdifuld Forøgelse, idet Biskop L. A. Anjou har udgivet Svenska kyrkans historia ifrån Upsala möte år 1593 till slutet af sjuttonde århundradet (Stockholm 1866), et omfangsrigt og grundigt Værk. Mærkeligt er det, at Sverig, som saa længe har savnet en videnskabelig og dog almenlæselig Fremstilling af sin nyere Kirkehistorie, nu paa en Gang faar to Arbejder af den Betydning som Norlins og Anjous. For os Danske giver Anjous Værk Anledning til adskillige interessante Sammenligninger mellem de samtidige kirkelige Tilstande i Danmark-Norge og Sverig. I flere Henseender er Forskjellen iøjnefaldende. Hos os blev allerede i Aaret 1569 den akademiske Dannelse gjort til Betingelse for Adgang til Præstembedet, og den theologiske Embedsprøve blev anordnet 1629; i Sverig kunde man endnu langt ned i det 18de Aarhundrede blive Præst uden nogensinde at have besøgt noget Universitet og altsaa vel ogsaa uden egentlig theologisk Dannelse. Det var udelukkende Bispernes Sag at have Tilsyn med, hvem der blev Præster, medens hos os Staten tidlig begyndte at stille visse

Fordringer til dem, der attraaede gejstlig Ansættelse. Den Stilling, som den svenske Statsforfatning anviste Præsteskabet, gav Anledning til mange Kampe, som vare ukjendte hos os. Til den lange Strid i 17de Aarh. om Indførelsen af et Generalkonsistorium bestaaende af verdslige og gejstlige Medlemmer, have vi intet Sidestykke fra hin Tid. I Sverig søgte Kongen (Karl IX) at fremme den kalvinistiske Retning, medens denne modarbejdedes fra Kirkens Side; i Danmark var Forholdet noget nær det omvendte, paa Grund af den Indflydelse Niels Hemmingsen i sin Tid havde udøvet paa hele Lærerstand. Paa den anden Side vil man ogsaa finde Lighedspunkter, men man faar undertiden et Indtryk af, at Forholdene ligesom vare større i Sverig, maaske paa Grund af den mere selvstændige Stilling, Kirken her indtog. Kampen mellem Ramismen og Aristotelismen, som ganske vist ogsaa vakte nogen, skjönt hidtil lidet paaagtet, Bevægelse hos os, fremkaldte i Sverig stærkere Kampe. Paa det rent kirkelige Omraade synes Udviklingen i Danmark derimod, idetmindste til visse Tider, at have været righoldigere end i Sverig. — Det maa være nok med disse faa Antydninger af hvad der er at lære af Anjous Værk. Vi anbefale det paa det bedste til Venner af Nordens Kirkehistorie.

Endelig maa endnu nævnes C. W. Skarstedts Handbók i Sveriges Kyrkohistoria för skolan og hemmet. Förra Afdelingen, till år 1700 (Stockholm 1866). Det er et populært Arbejde, men dog helt igjennem grundet paa selvstændige og videnskabelige Studier. Derfor er det udførligere end Norlins ovenanførte „kort öfversigt“, og giver en god Ledetraad gjennem de vigtigste Begivenheder og Forhold i den svenske Kirke fra dens Stiftelse af.

Paa alle Felter finde vi saaledes Spor til, at om end Svenskerne hidtil have staaet tilbage med Hensyn til Behandlingen af deres Kirkehistorie, saa er det nu deres alvorlige Forsæt at oprette det forsømte, og vi ønske dem tillykke dermed; thi den svenske Kirke har gjennemgaaet interessante og betydningsfulde Udviklingsstadier, som vel fortjene en værdig Fremstilling.